

Абдуллаєв Вагіф Ахмед огли,
аспірант, Чорноморський національний університет імені П. Могили
ORCID ID: 0000-0002-2897-0231

DOI: 10.32702/2306-6814.2021.15.127

ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В АЗЕРБАЙДЖАНІ: УРОКИ ДЛЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

V. Abdullayev,
Postgraduate student, Black Sea National University named after P. Mohyla

EXPERIENCE OF ANTI-CORRUPTION POLICY IMPLEMENTATION IN AZERBAIJAN: LESSONS FOR MODERN UKRAINE

У статті оприлюднено результати вивчення, аналізу та узагальнення досвіду реалізації антикорупційної політики в Азербайджані і визначено можливі складові його запровадження в сучасній Україні. На прикладі Азербайджанської Республіки розкрито явище корупції з позиції його соціально-психологічної складової. Охарактеризовано корупційну ситуацію та антикорупційну політику в Азербайджані. Надано характеристику результатам щорічного дослідження Міжнародної антикорупційної організації Transparency International "Індекс сприйняття корупції" (Corruption Perceptions Index) у 2020 році для України та Азербайджану. Наведено універсальні рекомендації Transparency International у боротьбі із корупцією для країн світу. Обґрунтовано актуальність вивчення та компонентного застосовування у реалії сучасної України практики діяльності державного агентства з питань обслуговування громадян та соціальних інновацій при Президентові Азербайджанської Республіки — "ASAN" — Азербайджанська мережа обслуговування та оцінки. Розкрито історію створення, місію, мету, завдання, принципи та напрями діяльності і функціонування структури "ASAN" у питаннях боротьби із корупцією. Висвітлено діяльність таких центрів, як "Служба ASAN" та "Комунальні послуги ASAN". Приведено табличне вираження структури державного агентства з питань обслуговування громадян та соціальних інновацій при Президентові Азербайджанської Республіки. Описано послуги, що здійснює служба "ASAN", серед яких: мобільна служба "ASAN"; поїзд "ASAN"; "ASAN" Communal; портал "ASAN" Viza; "Call-Центр"; "Онлайн-черга"; "Самообслуговування", "Банк ідей". На основі аналізу азербайджанського антикорупційного досвіду визначено основоположні чинники результативної та ефективної боротьби з корупцією. Запропоновано перелік антикорупційних заходів організаційно-правового характеру, що можуть бути доречними у використанні Україною на сучасному етапі її розвитку.

The article substantiates the need to study the experience of anti-corruption policy in Azerbaijan for modern Ukraine. An analysis of recent research and publications. The paper presents the results of studying the experience of anti-corruption policy in Azerbaijan and identifies possible components of its implementation in modern Ukraine. On the example of the Republic of Azerbaijan, the phenomenon of corruption from the standpoint of its socio-psychological component is revealed. The corruption situation and anti-corruption policy in Azerbaijan are described. The results of the annual study of the International Anti-Corruption Organization Transparency International "Corruption Perceptions Index" in 2020 for Ukraine and Azerbaijan are described. The universal recommendations of Transparency International in the fight against corruption are given. The relevance of the study

and component application in the reality of modern Ukraine of the practice of the State Agency for Citizen Services and Social Innovations under the President of the Republic of Azerbaijan — "ASAN" — Azerbaijan Service and Evaluation Network is substantiated. The history of creation, mission, purpose, tasks, principles and directions of activity and functioning of the structure "ASAN" in the issues of fight against corruption is revealed. The activities of such centers as "ASAN Service" and "ASAN Utilities" are covered. The tabular expression of the structure of the state agency for citizen service and social innovations under the President of the Republic of Azerbaijan is given. Describes the services provided by the ASAN service, including: ASAN mobile service; train "ASAN"; "ASAN" Communal"; ASAN Viza portal; Call Center; "Online Queue"; "Self-service", "Bank of ideas". Based on the analysis of the Azerbaijani anti-corruption experience, the fundamental factors of effective and efficient fight against corruption have been identified. A list of anti-corruption measures of organizational and legal nature that may be appropriate for use by Ukraine at the present stage of its development is proposed. Perspective directions of further theoretical and practical researches are determined. Thus, the article formulates and solves a topical scientific problem in the field of public administration, which is to study the experience of anti-corruption policy in Azerbaijan and identify possible components of its implementation in modern Ukraine. The results of scientific research, the given conclusions and offers serve as a basis for theoretical and practical research of directions of improvement of formation of mechanisms of prevention and counteraction to corruption and the further thematic scientific researches and studies.

Ключові слова: Азербайджан, антикорупційна політика, державне управління, комунальні послуги "ASAN", корупція, мобільна служба "ASAN", портал "ASAN" Viza, служба "ASAN", ASAN, "ASAN" Communal, Corruption Perceptions Index, Transparency International.

Key words: Azerbaijan, anti-corruption policy, public administration, utilities "ASAN", corruption, mobile service "ASAN", portal "ASAN" Viza, service "ASAN", ASAN, "ASAN" Communal, Corruption Perceptions Index, Transparency International.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

З урахуванням внутрішньої сутності сучасного багатосферного та глобалізаційного явища корупції, що полягає у наявності, в якості складової, психологічно-людського чинника, можемо стверджувати, що сьогодні ні одна країна світу, навіть найрозвинутіша, не може абсолютно повністю подолати корупцію, викоринити її прояви, причини та умови виникнення, існування і розповсюдження. Жодна соціально-політична, економічна та інша система априорі не є і не може бути повністю вільною від фактичної або потенційної корупції. Явище корупції, її ознаки можуть латентно існувати тривалий час, навіть у розвинутих демократіях та країнах з відкритою ринковою економікою.

У сучасній українській державі корупція виступає однією із архіактуальних проблем, що потребує свого негайного, комплексного і системного вирішення, адже вона становить серйозну загрозу розвитку демократії, впровадженню в українське суспільство верховенства права, національній безпеці, формуванню свідомого громадянського суспільства тощо.

Об'єктивно кількісно корупцію не можна виміряти (оскільки існуючі індекси рівня корупції побудовані лише на уявленнях, сприйнятті населенням), однак ко-

рупція є однією з причин та умов існування тіньової економіки, яка вкрай негативно впливає на показники валового продукту та на добробут населення в цілому. На думку В. Предборського, корупція є одним із найсуттєвіших явищ передаткового механізму між тіньовою та офіційною економікою, державним управлінням на тлі існуючого розвинутого механізму зв'язків між цими секторами управління економікою [1, с. 147—148].

На початку 20-х років XXI ст. корупція стає більш пронизуючим життєдіяльність країн антисоціальним явищем сучасного глобалізаційного світу. Це стосується і України, політичне керівництво якої, вітчизняні та закордонні аналітики і відповідні міжнародні установи визнають високий рівень корупції в українській державі. За результатами щорічного дослідження Міжнародної антикорупційної організації Transparency International "Індекс сприйняття корупції" (Corruption Perceptions Index, CPI) у 2020 році Україна отримала 33 бали за 100-бальною шкалою і посіла 117 місце (У рейтинг включено 180 країн. 100 балів — теоретично-можливий найкращий результат: явище корупції у державному секторі, за відчуттями експертного середовища та представників бізнес-структур, сприймається як відсутнє. 0 балів — показник найгіршого можливого становища із сприйняттям тотальної корумпованості. В останньому дослід-

женні організатори та експерти особливу увагу звертали на взаємозв'язок впливу корупції на боротьбу країн із пандемією COVID-19). Для порівняння: 34 бали (115 місце) — Молдова; 31 бал (124 місце) Киргизстан; 30 балів (129 місце) — Росія, Азербайджан [2]. Цей рейтинг є змінним і залежить від методологічно-формульного опрацювання результатів незалежних опитувань, у котрих беруть участь міжнародні фінансові та правозахисні експерти. Наведена статистика підтверджує актуальність необхідності удосконалення вітчизняної державної політики у сфері запобігання та протидії корупції із запозиченням елементів результативного досвіду закордонних країн.

Як будь-яке негативне суспільне явище, корупцію неможливо викоринити повністю і остаточно, але знизити її рівень до окремих епізодичних явищ можливо. Виконання цього завдання поки що не вдається ні владним правоохоронним структурам, ні громадським організаціям, що діють в Україні сьогодні. Тому державними програмами та концепціями до одного з пріоритетних напрямів покращання стану протидії корупції віднесено вивчення досвіду протидії цьому явищу в інших державах світу та його впровадження в Україні. Отже, удосконалення вітчизняної системи протидії корупції можливе лише за умов комплексного аналізу існуючих систем організації боротьби з цим явищем у світі, виокремлення найбільш придатного для запровадження в нашій державі відповідного досвіду та розробки організаційно-правового механізму для його інтеграції в Україні [3, с. 295—296].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Сьогодні на тлі ускладненої соціально-економічної ситуації у світі, спричиненої загостреною епідеміологічною ситуацією, питання зменшення рівня корупції, вивчення, адаптації та імплементації передового закордонного досвіду активно досліджуються теоретиками і практиками різних категорій наукових знань: економістами, юристами, політологами, соціологами, фахівцями з державного управління тощо.

У зв'язку із необхідністю оновлення національної антикорупційної стратегії, проблематика формування та реалізації вітчизняної антикорупційної політики вже досить тривалий час перебуває у спектрі наукової уваги українських дослідників, серед яких: С. Кравченко, А. Марущак, М. Мельник, Є. Невмержицький, О. Рудик та ін.

Окремою когортою дослідників, які приділяють значну увагу закордонному досвіду реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії корупції, є російські науковці, серед яких: С. Бондаренко, Н. Воронкова, М. Горний, А. Жалінський, В. Малков тощо.

Концептуальні позиції західних дослідників щодо феномену корупції у різних країнах світу, зокрема і у суспільствах перехідного типу, наведені у працях А. Камінські, Д. Кауфмана, В. Танзі, Д. Фріша та ін.

На окрему увагу заслуговують праці науковців, погляди яких знайшли своє відображення у нашому дослідженні. Серед останніх, слід відмітити таких авторів як: С. Драчук [2], В. Завгородній [3], А. Михненко [14], В. Попазогло [9], С. Прокопченко [4], Пундей Сар Дж. [6], С. Шепетько [4], N. Huseynova [13].

Здійснивши аналіз останніх наукових досліджень і публікацій вищенаведених авторів, ми з'ясували, що переважна більшість із них звертається до таких видів закордонного досвіду як: трансатлантичний досвід (досвід Америки, Канади та ін.); європейський досвід (досвід європейських країн, країн членів Європейського Союзу); азійський досвід (досвід Китаю, Японії та ін.). На нашу думку, цікавим для наукового розгляду вбачається європейсько-азійський досвід — досвід країн розташованих на перехресті Європи та Азії (досвід Азербайджану, Вірменії, Грузії та ін.), що залишається поза широкою увагою дослідників.

У межах розбудови вітчизняної системи запобігання корупції, інституційного забезпечення відповідних процесів заслуговує на увагу досвід Азербайджану, зокрема модель діяльності спеціально створеної державної структури "ASAN". При цьому у 2014 р. між Азербайджаном і Францією укладено меморандум про застосування практики функціонування мобільної Служби "ASAN" у Франції [4]. Модель послуг "ASAN" була високо оцінена такими країнами як: Афганістан, Албанія, Італія, Естонія, Македонія, Південна Корея тощо. У 2015 році служба "ASAN" була нагороджена "Премією державної служби ООН" у категорії "Поліпшення надання державних послуг"; у 2015 році — Премією Британської ради охорони праці за "Безпечне робоче середовище в організації реалізації державних послуг"; у 2018 році — Національною інтернет-премією NETTY-2018 у номінації "Державний сайт". Все це дає підстави говорити про ефективність такої структури та про можливість використання елементів цієї практики також і в Україні.

Між Україною і Азербайджаном існують тривалі і тісні двосторонні відносини у галузі міжнародної політики, економіки, освіти, науки, культури тощо. Договірнор-правова база українсько-азербайджанських відносин налічує більше 125 документів, що регулюють двосторонні відносини у політичній, економічній, науково-технічній, гуманітарній, консульській та військовій сферах. Основними документами є "Договір про основні міждержавні відносини України та Азербайджанською Республікою", "Договір про дружбу та співробітництво між Україною та Азербайджанською Республікою", а також "Договір між Україною та Азербайджанською Республікою про дружбу, співробітництво і партнерство" тощо [5].

Одними із головних чинників, якими обумовлена актуальність вибору Азербайджану, для аналізу і адаптації відповідного закордонного антикорупційного досвіду в сучасні українські реалії є такі: довготривалість українсько-азербайджанських відносин; наявність соціалістичного минулого; республіканська форма правління; активне співробітництво та тісні політичні, економічні, освітньо-наукові, культурні та інші зв'язки; наявність спільних динамічних змін за результатами довготривалого дослідження Міжнародної антикорупційної організації Transparency International "Corruption Perceptions Index" ("Індекс сприйняття корупції").

Отже, з метою вивчення, узагальнення та запровадження антикорупційного закордонного досвіду в реалії сучасної України, враховуючи динамічний розвиток суспільних відносин, позитивну практику Азербайджансь-

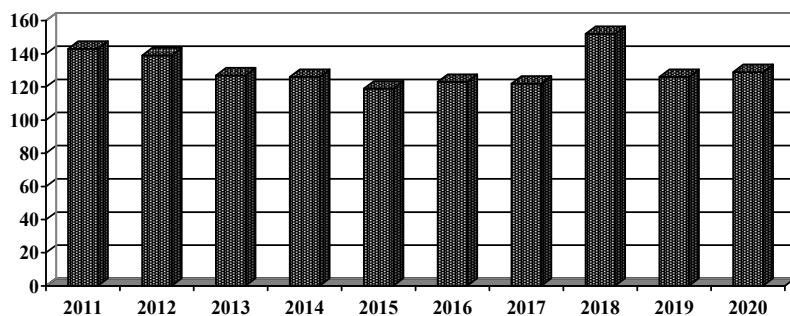

Рис. 1. Тенденція сприйняття рівня корупції в Азербайджані у період з 2011 року до 2020 року

Джерело: складено автором за даними [7].

Таблиця 1. Рейтинговий показник сприйняття рівня корупції в Азербайджані у період з 2011 року до 2020 року серед країн світу

Місце у загальному рейтингу серед представлених 180 країн/територій	143	139	127	126	119	123	122	152	126	129
Рік	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020

Джерело: складено автором за даними [7].

кої Республіки щодо реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії корупції, вважаємо за доцільне звернути наукову увагу на сучасний досвід реалізації антикорупційної політики саме в Азербайджані.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є оприлюднення результатів вивчення, аналізу та узагальнення досвіду реалізації антикорупційної політики в Азербайджані на прикладі структури "ASAN" і визначення можливих складових його запровадження в сучасній Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проблема протидії корупції у будь-якому суспільстві знаходиться у центрі уваги як держави загалом, так і безпосередньо самого суспільства. При цьому корупція як антисуспільний феномен характеризується як багатогранне явище.

Корупція залишається одним із дестабілізуючих чинників демократичного режиму, забезпечення рівномірного розподілу матеріальних благ, належного рівня захисту права приватної власності. Розвитку інноваційної економіки, підвищення рівня валового внутрішнього продукту, збільшення обсягів іноземних інвестицій, що сприятиме зростанню кількісних показників виробництва промислових товарів із високою доданою вартістю, покращенню рівня життя населення, підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних товарів на світовому ринку, не відбудеться без ефективних заходів запобігання корупції [4, с. 24].

Нинішні розміри вітчизняної корупції та її динаміка становлять у країні реальну, а не потенційну, загрозу основним засадам демократичного державного розвитку та національній безпеці, що вбирає у себе всі сфери суспільно-державного життя.

Український та закордонний досвід боротьби з корупцією, передумовами її виникнення, причинами ство-

рення тощо демонструє, що неможливо стовідсотково викоринити її як соціальне явище. Досяжною метою державної політики у сфері запобігання та протидії корупції може бути лише зменшення обсягів корупції та ареалів її розповсюдження, видозміна її характеру та обмеження впливу на різногалузеві процеси в країні і суспільстві. Особливо корупція шкодить становленню та розвитку молодих демократій.

Позицію, що найбільш небезпечні форми корупції спостерігаються, як правило, в країнах, що перебувають у процесі політичного, економічного та соціального становлення підтримує Сар Дж. Пундея, підкреслюючи, що корупція "не є інфекцією, яку раптом може "підхопити" здорове суспільство. Вона є наслідком явищ і тенденцій політики, економіки та розвитку держави. Жодна країна не була ніколи повністю вільною від неї..." [6].

У Проєкті розвитку України С.Л. Тігірко зазначає, що корені корупції — в грішній людській природі, тому повністю позбутися її неможливо, а можна тільки утримувати на рівні, котрий не загрожує самому життю суспільства. В цьому сенсі корупція — вже симптом більш складних, системних хвороб держави, тому намагання здолати її, не чіпаючи основ управління державою, в кращому випадку дасть короточасну видимість покращення, але частіше за все трапляється протилежний ефект: корупція тільки посилюється [1, с. 17—18].

Будь-яка розвинута країна світу характеризується двома головними рисами: наявністю певного рівня корупції і державною політикою у сфері запобігання та протидії корупції. У контексті даного твердження розглянемо обраний для дослідження Азербайджан.

Відповідно до щорічно оприлюдненого міжнародною організацією Transparency International Індексу сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index), що класифікує країни та території залежно від того, наскільки корумпованим є їх державний сектор (ранг країни чи території вказує на її позицію щодо інших країн та територій в індексі) рівень корупції в Азербайджані зріс, і як наслідок, приніс йому позицію 129 місця у 2020 році у порівнянні зі 126 у 2019 році. Нижче наведено відповідну тенденцію за десятиріччя (рис. 1; табл. 1).

Азербайджан у загальному рейтингу Corruption Perceptions Index серед представлених країн/територій за сприйняттям рівня корупції в середньому посідав 126 місце у період з 1999 до 2020 року, посівши рекордно низьке 84 місце у 2001 та 2008 роках [7].

Показники Індексу сприйняття корупції Transparency International у Азербайджанській Республіці є не надто втішними, а прогрес у боротьбі з корупцією — незначним. Демократичні інституції загалом у державі перебувають під загрозою, частково через авторитарний режим в країні. Громадяни держави не долучаються до активістського руху або демонстрації їм підтримки, адже переймаються наслідками такого вибору. У країні повноцінно не працює система стримувань та противаг,

яка б не дозволяла приватним особам мати виключний вплив на рішення уряду. Відтак існують незаконні методи лобізму, а конфлікти інтересів лишаються прихованими. Країна не розкриває цілком інформацію щодо виборчих кампаній та фінансах політичних партій. Окрім того, влада цієї країни тисне на громадські організації, журналістів-розслідувачів або політичну опозицію. Азербайджан у цьому рейтингу Transparency International за рік змінив своє місце розташування, опинившись з 126 місця у 2019 році на 129 — у 2020 році. Це зниження відбулося через переслідування громадянського суспільства та незалежних журналістів. Взагалі, за останні кілька років влада Азербайджану значно ускладнила процес міжнародного фінансування для громадських організацій, зокрема й національного відділення Transparency International у країні. Окрім того, у вересні 2017 року Organised Crime and Corruption Reporting Project (Центр з розслідування корупції та організованої злочинності) опублікував результати резонансного розслідування щодо "відмивання" 2,9 млрд доларів, пов'язаних із махінаціями правлячої еліти Азербайджану [8].

Азербайджан є прикладом держави фасадної демократії. Ю. Нісневич визначає політичний режим цієї держави як неавторитарний персоналістський династичний (Г. Алієв, І. Алієв). Важливе місце у суспільно-політичному житті належить кланам, наймогутнішим із яких є клан Алієвих-Пашаєвих. Політична система Азербайджану залишається закритою та непрозорою. Владна верхівка цієї держави є корумпованою за відсутнього громадського контролю за владою. Спротив суспільства підривному інститутам незначний. Практично відсутні практики колегіальності у прийнятті політичних рішень. Азербайджанські експерти пояснюють це ментальними причинами (рішення приймає той, хто головний у сім'ї), коли важливою є наявність одноособової "твердої руки". Клановий характер азербайджанської влади проявляється й у політичному непотизмі, наприклад, син Президента Азербайджану І. Алієва — Г. Алієв-молодший є депутатом парламенту, дружина глави держави — М. Алієва — у 2017 році була призначена першим віце-президентом держави [9, с. 49—50].

Вочевидь, значний вплив неформальних підривних інститутів в Азербайджані пояснюється тим, що держава має значний дефіцит сучасних форм громадського життя. Політична та правова культура в країні є недостатньо розвиненою, фрагментарною, а західні норми політичного, економічного та соціального життя не імплементовані. Національна політична культура підживлюється укоріненими традиціями; релігійний чинник важливий при виборі поведінкової моделі азербайджанських суб'єктів політики. Це політична культура східного типу. Канали трансляції інформації не розвинені, а політики є невідкритими, не публічними. Неконвенційні форми політичної участі населенням у своїй більшості не сприймаються. Азербайджанські експерти вважають, що населення "свідомо відсторонюється від політики", "слабко виражена культура політичної участі", а владі вигідно стримувати розвиток політичної культури громадян, позаяк управляти аполітичною масою авторитарному режиму простіше. Стабільність — домінуюча політична цінність для азербайджанців; усе

підпорядковано її забезпеченню. Політично нейтральних, індіферентних громадян є більшість [9, с. 50].

В якості варіативних шляхів конструктивної зміни вищеописаної ситуації на краще, вважаємо за доцільне активніше та змістовніше використовувати у практичній площині діяльності органів публічної влади як Азербайджану, так і України, універсальні рекомендації Transparency International, а саме:

- забезпечити дійсно вільний простір для діяльності громадських організацій, зокрема реальний, а не декларативний, захист свободи слова та права на анти-владні демонстрації;
- активно залучати громадян до моніторингу державних витрат;
- покращити підзвітність та прозорість органів публічної влади;
- забезпечити вільний доступ до інформації тощо [8].

Поряд із фактично-наявною ситуацією відносно високого рівня існування корупції, Азербайджан, у межах реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії корупції, вживає низку відповідних антикорупційних заходів, серед яких, на окрему увагу заслуговує створення та діяльність державної структури "ASAN".

"ASAN" (азерб. "ASAN xidmet", від англ. Azerbaijan Service and Assessment Network — Азербайджанська мережа обслуговування та оцінки) — державне агентство з питань обслуговування громадян та соціальних інновацій при Президенті Азербайджанської Республіки (далі — Державне агентство). Воно було створене Указом Президента Азербайджанської Республіки № 685 від 13 липня 2012 року. Це центральний орган виконавчої влади, який координує діяльність працівників державних юридичних осіб, здійснює моніторинг та оцінку, взаємну інтеграцію інформаційних баз даних державних установ, пришвидшує процес організації електронних послуг та вдосконалює управління системою в цій галузі. Місія Державного агентства — досягти задоволеності громадян шляхом застосування сучасних інноваційних технологій та методів в організації послуг, що надаються державними органами відповідно до сфер діяльності. Згідно із напрямками своєї діяльності Державне агентство створює в Азербайджанській Республіці єдине управління такими центрами, як "Служба ASAN" та "Комунальні послуги ASAN", створеними органами публічної влади [10].

Центри "ASAN" — це установи, які забезпечують реалізацію послуг, що надаються державними органами, уніфіковано та скоординовано. Вони слугують формуванню нового підходу до діяльності державних службовців для забезпечення задоволеності громадян, переходу на якісно новий рівень відносин державного службовця та громадянина в країні. Діяльність центрів базується на принципах ефективності, прозорості, ввічливості, відповідальності та зручності. Завданнями створення центрів є: зменшення додаткових фінансових витрат і втрат часу громадян; досягнення дотримання етичних правил та ввічливої поведінки стосовно громадян; підвищення рівня адміністративного професіоналізму; подальше зміцнення довіри до державних установ; більш широке використання електронних послуг; підвищення ефективності інституційних реформ у

**Таблиця 2. Структура державного агентства
з питань обслуговування громадян та соціальних інновацій
при Президентіві Азербайджанської Республіки**

Голова				
Перший заступник голови	Заступник голови	Керівник адміністрації	Помічник голови	Радник голови
Відділ міжнародних відносин	Відділ зв'язків з громадськістю	Відділ електронного документообігу	Відділ юридичного супроводу	
Департамент інформаційних технологій	Відділ кадрів та навчання	Департамент фінансів та безпеки	Відділ моніторингу та оцінки	
Відділ роботи з Фондом «YASAT»	Департамент електронного уряду та цифрових інновацій	Центр моніторингу трудових відносин	Відділ кол-центру	

галузі надання адміністративних послуг; підвищення прозорості діяльності органів публічної влади та посилення боротьби з корупцією [10].

Державне агентство має широко розгалужену структуру (табл. 2), що сприяє реалізації відповідного спектру надання публічних послуг затребуваних сучасним азербайджанським народом.

За допомогою вищенаведеної структури та відповідно до свого Положення Державне агентство здійснює свою діяльність за низкою різних напрямів, а саме:

— забезпечує єдине управління центрами "ASAN", координацію діяльності працівників державних органів, що діють у цих центрах;

— контролює реалізацію послуг, що надаються в центрах "ASAN", на основі принципів ефективності, прозорості, ввічливості, відповідальності та зручності;

— забезпечує оцінку реалізації, якості та прозорості кожної послуги, що надається у центрах "ASAN", відповідно до чинного законодавства;

— контролює дотримання правил етичної поведінки працівників державних органів, що діють у центрах "ASAN";

— забезпечує організацію етично-моральних курсів для працівників державних установ, які працюють у центрах "ASAN"; проведення різноманітних тренінгів, що розвивають навички роботи персоналу із різними категоріями громадян;

— проводить оцінку державних послуг, керуючись параметрами, що складають "індекс послуг ASAN", а також проводить дослідження щодо застосування соціальних інновацій при здійсненні послуг державними органами;

— аналізує кожну послугу, що надається державними органами, та вживає заходів щодо створення та вдосконалення відповідного програмного забезпечення, інформаційних систем, баз даних та реєстру електронних послуг для їх впровадження в електронному вигляді тощо [10].

Державне агентство забезпечує контроль за виконанням послуг у центрах "ASAN" для всіх громадян та протягом усіх календарних днів, незалежно від реєстрації за місцем проживання, на основі принципів ефективності, прозорості, ввічливості, відповідальності та зручності. Державне агентство створило та підтримує кол-центр, оснащений єдиним номером телефону для обслуговування громадян [10].

З метою організації та вдосконалення послуг, що надаються державними органами в електронній формі, Державне агентство здійснює таку діяльність:

— ознайомлюється із інформаційними системами, якими володіють державні органи, вживає спільні за-

ходи з відповідними органами у зв'язку з організацією наданих послуг в електронній формі;

— готує пропозиції щодо визначення технічних норм, стандартів та вимог відносно надання електронних послуг;

— проводить оцінку щодо організації та надання електронних послуг у державних органах, а також організації та функціонування інформаційних систем державних установ та готує довідки та звіти про відповідні результати;

— надає методичну та практичну допомогу державним органам у наданні електронних послуг;

— аналізує зауваження та пропозиції громадян щодо електронних послуг державних установ та надсилає необхідну інформацію до відповідних державних органів тощо [10].

Служба "ASAN" здійснює низку послуг, серед яких:

— Мобільна служба "ASAN". З 1 червня 2013 року мобільні автобуси, оснащені новітнім технологічним обладнанням, використовуються для обслуговування громадян, які не можуть самостійно відвідати центри для використання послуг, що надаються службою "ASAN". Мобільні автобуси залишаються у кожному регіоні країни близько двох тижнів. Нині кількість обслуговуваних мобільних автобусів становить більше десятка. Громадяни, зареєстровані у Баку і Сумгаїте, можуть також скористатися цією послугою. Дотепер більше 1 500 000 заявок було спрямовано у мобільні служби "ASAN".

— Поїзд "ASAN". Відповідно до доручення Президента Азербайджанської Республіки Ільхама Алієва була розроблена концепція проєкту "Поїзд "ASAN", оснащеного сучасним технічним обладнанням для надання громадянам державних послуг у регіонах, де немає центрів служби "ASAN". Послуги надаються 4 державними органами (Міністерством юстиції, Міністерством внутрішніх справ, Державним комітетом з питань власності, Міністерством праці та соціального захисту населення).

— "ASAN" Communal". Згідно з указом Президента Азербайджанської Республіки Ільхама Алієва у травні 2016 року створення центрів "ASAN" Communal" було доручено Державному агентству з надання послуг громадянам і соціальним інноваціям. З метою створення "ASAN" Communal" за короткий період спільно із відповідними установами було здійснено низку управлінських заходів. Центри "ASAN" Communal" пропонують 45 видів комунальних послуг. Нині у Баку функціонує 2 центри "ASAN" Communal" [11]. Метою створення подібних центрів є оптимізація управління та підвищення рівня прозорості у галузі надання послуг населенню у комунальній сфері, застосування досвіду служби "ASAN" в

інших сферах обслуговування, забезпечення більш якісного, зручного надання послуг із застосуванням інновацій. Нові центри "ASAN" Communal не фінансуються з державного бюджету, вони здійснюють свою діяльність за рахунок коштів трьох відповідних структур — Azerisig, Azeriqaz, Azersu (організації із забезпечення електро-, водо-, газопостачання) [12].

— Послуги функціональної підтримки. Цілодобово функціонують онлайн-центри служби "ASAN", що надають інформаційно-роз'яснювальні послуги із банківських, страхових, юридичних, медичних, трансляційних та інших питань; із продажу квитків на заходи різної направленості та спрямованості тощо [11].

Служба "ASAN" пропонує населенню низку сервісів, серед яких: портал "ASAN" Viza" (створений з метою забезпечення оперативності й прозорості візового процесу. Отримання електронної візи зі створенням порталу "ASAN" Viza" здійснюється за єдиною системою); "Call-Центр" (завдяки Call-Центру громадяни можуть отримати інформацію про послуги, що надаються у центрах служби "ASAN", а також адресувати свої пропозиції і зауваження. Ця послуга була створена у 2013 році); "Онлайн-черга" (для використання послуг, що надаються у центрах служби "ASAN", громадяни мають змогу зайняти чергу шляхом реєстрації на офіційному сайті служби "ASAN"); "Самообслуговування" (завдяки маючим доступ до мережі Інтернет комп'ютерам у центрах служби "ASAN", громадяни отримують доступ до інформації про необхідні їм адміністративні послуги); "Банк ідей" (через "Банк ідей" громадяни мають можливість самостійно надавати свої пропозиції для розвитку відповідної системи) [11].

Отже, як інноваційна модель ефективного управління "ASAN сервіс" реалізує не тільки принципи публічної прозорості, високої якості надання адміністративних послуг та професіоналізму обслуговуючого громадян персоналу, але й, також, формує єдиний адміністративно-ввічливий стиль надання публічних послуг. Головною особливістю діяльності служби є інноваційний розвиток кадрового потенціалу її працівників, соціального задоволення громадян від рівня якості наданих державних послуг та нівелювання корупційних ризиків при взаємодії органів публічної влади та громадян [13].

Аналіз існуючого закордонного досвіду дав змогу визначити основоположні чинники результативної та ефективної боротьби з корупцією, до яких відносимо: відкритість і прозорість діяльності органів публічної влади всіх видів та рівнів; доцільність та чіткість процедур прийняття владно-управлінських рішень; ефективні механізми контролю громадянським суспільством за діяльністю державних інституцій; свобода совісті, висловлювань, засобів масової інформації; плюралізм думок та поглядів тощо. Але у різних країнах світу зазначені чинники мають свої специфічні відмінності.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Відповідно до поставленої у роботі мети узагальнення результатів проведеного дослідження надало можливість сформулювати нищенаведені теоретико-практичні висновки.

На думку міжнародних антикорупційних організацій та відповідного експертного середовища, успішний досвід антикорупційних зусиль можливий лише тоді, коли його характер є всеосяжним, безперервним, пронизуючим всі сфери суспільно-державного життя і знаходиться у фокусі уваги органів публічної влади і свідомо-активної громадськості.

У світі немає країни із абсолютно нульовим рівнем корупції. Одними із найбільш вразливих до корупції є держави із перехідною економікою, включаючи Україну та інші країни пострадянського простору. Кожен історичний та національний тип корупції походить від політичних, економічних, соціокультурних та інших суспільно-важливих явищ у країні. Для України змістовним є досвід Азербайджану щодо розгляду превентивних практик, а не боротьби з корупцією, тобто принцип запобігання корупції та її проявам закріплені у кожному правовому акті, який визначає конкретні сфери діяльності у суспільно-публічних відносинах.

Ситуація із корупцією у Азербайджанській Республіці є вкрай неоднозначно й суперечливою. З одного боку, цим антисоціальним явищем пронизані всі види і рівні влади, з іншого — цією ж владою здійснюється робота що формування та реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії корупції (але вибіркові антикорупційні заходи направлені на неугодних владно-політичному режимові).

З одного боку (негативного), корупція в Азербайджані сприймається як ендемічне і глибоко інституціолізоване явище, яке проникло у всі сфери життя за допомогою укоріненої мережі політичного патронажу, тісно пов'язаної з політичною елітою. У населення Азербайджану зберігається культура корупційної толеранції [9, с. 53].

З іншого боку (позитивного), досвід Азербайджану свідчить, що одним із низки дієвих механізмів запобігання та протидії корупції є активне, системне, багато-сферне надання державно-адміністративних послуг саме в електронному вигляді, що сприяє зменшенню бюджетних видатків та подоланню бюрократичних перешкод у процесі надання відповідного спектру послуг. Такий елемент антикорупційного досвіду є корисним для України на даному етапі її розвитку, оскільки довгострокове впровадження сучасно-технічних електронних систем, заснованих на найкращих міжнародних практиках, покращить стан запобігання корупції, зменшить ризик її виникнення та потенціал. Окрім того, активне використання інформаційно-комунікаційних технологій для надання публічних послуг заощаджуватиме кошти бюджетів різних рівнів, долатиме штучно створені бюрократичні перешкоди та усуватиме прямий, суб'єктивний контакт між постачальниками різного виду послуг та їх одержувачами.

З метою підвищення рівня прозорості діяльності державних органів та надання громадянам низки високоякісних та легкодоступних послуг з використанням сучасних інноваційних комунікативних технологій, поваги та етичної поведінки при взаємодії з ними, в Азербайджанській республіці була створена сучасна модель надання публічних послуг "Служба ASAN". Ця служба — це унікальна азербайджанська модель управління, що виступає своєрідним антикорупційним брендом Азер-

BA%D0%B E-%D0%B0%D0%B7%D0%-B5%D1%80%D0%B1%D0%B0%D0%B9%-D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D1%81%-D1%8C%D0%BA%D1%96-%D0%B2%-D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%-D0%B8%D0%BD/ (Дата звернення: 06.07.2021 р.).

6. Пундей Сар Дж. Боротьба з корупцією. Критичний огляд з аналізом міжнародного досвіду. Матеріали українсько-американського семінару "Проблеми економічного зростання: питання доброчесності". Львів, 1997. С. 17—23.

7. Офіційний сайт Міжнародної антикорупційної організації Transparency International. Рейтинг корупції в Азербайджані URL: <https://translate.google.com/translate?sl=en&tl=uk&u=https://tradingeconomics.com/azerbaijan/corruption-rank> (Дата звернення: 10.07.2021 р.).

8. Офіційний сайт Міжнародної антикорупційної організації Transparency International в Україні. Східна Європа та Центральна Азія у CPI: похмура картина антикорупційних зусиль. 2019. URL: <https://ti-ukraine.org/news/shidna-yevropa-ta-tsentralna-aziya-u-cpi-pohmura-kartyna-antikoruptsiynih-zusyl/> (Дата звернення: 11.07.2021 р.).

9. Попазогло В. Південний Кавказ як регіон неформальної інституціоналізації політики. European political and law discourse. Вип. 5. 2018. С. 49—54.

10. Офіційний сайт державного агентства з питань обслуговування громадян та соціальних інновацій при Президенті Азербайджанської Республіки. 2021. URL: <http://vxside.gov.az/az> (Дата звернення: 11.07.2021 р.).

11. Положение о Государственном агентстве по услугам гражданам и социальным инновациям при Президенте Азербайджанской Республики, утв. Указом Президента Азербайджанской Республики "Об обеспечении деятельности Государственного агентства по услугам гражданам и социальным инновациям при Президенте Азербайджанской Республики" от 05.09.2012 № 706. Законодательство стран СНГ. URL: http://www.base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=54390 (Дата звернення: 12.07.2021 р.).

12. Communal тоже стал ASAN. Новости Азербайджана. 28.12.2016. URL: <http://novosti.az/society/5019.html> (Дата звернення: 12.07.2021 р.).

13. Huseynova Nazenin. Effective training system as one of the principles brand of azerbaijan management "ASAN service". Educational Alternatives. Vol. 12, 2014. pp. 726—731.

14. Запобігання та протидія корупції: навч. посіб. / авт. кол.: А.М. Михненко (кер. авт. кол.), Р.П. Марчук, А.М. Мудров та ін.; за ред. проф. А.М. Михненка. К.: НАДУ, 2010. 360 с.

References:

1. Tihipko, S.L. (2009), *Ukraine: proekt rozvytku [Ukraine: development project]*, Summit Book, Kyiv, Ukraine.

2. The official site of Radio Liberty (2021), "Corruption Perceptions Index: Ukraine has improved, but there are risks", available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/index-spryjniattia-korupciji-2020/31070408.html> (Accessed 5 July 2021).

3. Zavhorodnij, V.A. (2012), "Foreign experience of participation of public organizations in anti-corruption measures", *Naukovyj visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, vol. 1, pp. 295—307.

4. Shepet'ko, S.A. and Prokopchenko, S.I. (2017), "Azerbaijan's experience in preventing corruption in the provision of public services", *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho Natsional'noho universytetu: seriia: Pravo*, vol. 3, no. 47, pp. 24—27.

5. The official site of the Council of Azerbaijanis of Ukraine (2021), "Ukrainian-Azerbaijani relations", available at: <https://rau.in.ua/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE-%D0%B0%D0%B7%D0%B5%D1%80%D0%B1%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96-%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%BD/> (Accessed 6 July 2021).

6. Pundej, Sar Dzh. (1997), "Fight against corruption. Critical review with analysis of international experience", *Materialy ukrains'ko-amerykans'koho seminaru "Problemy ekonomichnoho zrostannia: pytannia dobrochesnosti"* [The proceedings of the Ukrainian-American seminar "Problems of economic growth: issues of integrity"], Lviv, Ukraine, pp. 17—23.

7. The official site of Transparency International (2021), "The corruption rating in Azerbaijan", available at: <https://translate.google.com/translate?sl=en&tl=uk&u=https://tradingeconomics.com/azerbaijan/corruption-rank> (Accessed 10 July 2021).

8. The official site of Transparency International in Ukraine (2021), "Eastern Europe and Central Asia in the CPI: a bleak picture of anti-corruption efforts", available at: <https://ti-ukraine.org/news/shidna-yevropa-ta-tsentralna-aziya-u-cpi-pohmura-kartyna-antikoruptsiynih-zusyl/> (Accessed 11 July 2021).

9. Popazohlo, V. (2018), "The South Caucasus as a region of informal institutionalization of politics", *European political and law discourse*, vol. 5, pp. 49—54.

10. The official site of the State Agency for Citizen Services and Social Innovations under the President of the Republic of Azerbaijan (2021), available at: <http://vxside.gov.az/az> (Accessed 11 July 2021).

11. The President of the Republic of Azerbaijan (2012), "The regulations on the State Agency for Services to Citizens and Social Innovations under the President of the Republic of Azerbaijan", available at: http://www.base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=54390 (Accessed 12 July 2021).

12. The Azerbaijan News (2016), "The Communal also became ASAN", available at: <http://novosti.az/society/5019.html> (Accessed 12 July 2021).

13. Huseynova, N. (2014), "The effective training system as one of the principles brand of azerbaijan management "ASAN service", *Educational Alternatives*, vol. 12, pp. 726—731.

14. Mykhnenko, A.M. Marchuk, R.P. and Mudrov, A.M. (2010), *Zapobihannia ta protydiia koruptsii [The preventing and combating corruption]*, National Academy of Public Administration, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 21.07.2021 р.